

1. RAZISKAVA O UPORABI DROG MED ŠOLSKO POPULACIJO V MESTNI OBČINI NOVA GORICA

V začetku leta 2011 je bila v sodelovanju Mestne občine Nova Gorica - LASa ter Mete Oven, študentke Pedagoške fakultete Ljubljana, smer Socialna pedagogika, izvedena raziskava o uporabi drog med šolsko populacijo v Mestni občini Nova Gorica. Izsledki raziskave so predstavljeni v nadaljevanju in so poleg drugih podatkov podlaga za plan dela LAS 2012 – 2015.

V medijih zasledimo podatke o množični uporabi drog med mladimi in njenem naraščanju. Podatki te raziskave kažejo drugačno stanje. Po rezultatih raziskave, narejene v našem lokalnem okolju, se je namreč uporaba drog v primerjavi z letom 2004 med osnovnošolci in srednješolci v Mestni občini Nova Gorica zmanjšala pri večini drog, pri nekaterih drogah pa je ostala enaka (se ni ne zmanjšala, ne povečala). Tudi v raziskavi ESPAD 2007 je bilo za goriško regijo ugotovljeno, da se uporaba drugih psihoaktivnih snovi (razen alkohola), v primerjavi s podatki prejšnjih raziskav ESPAD, ni povečala (Hladnik, 2010).

1.1 VZOREC

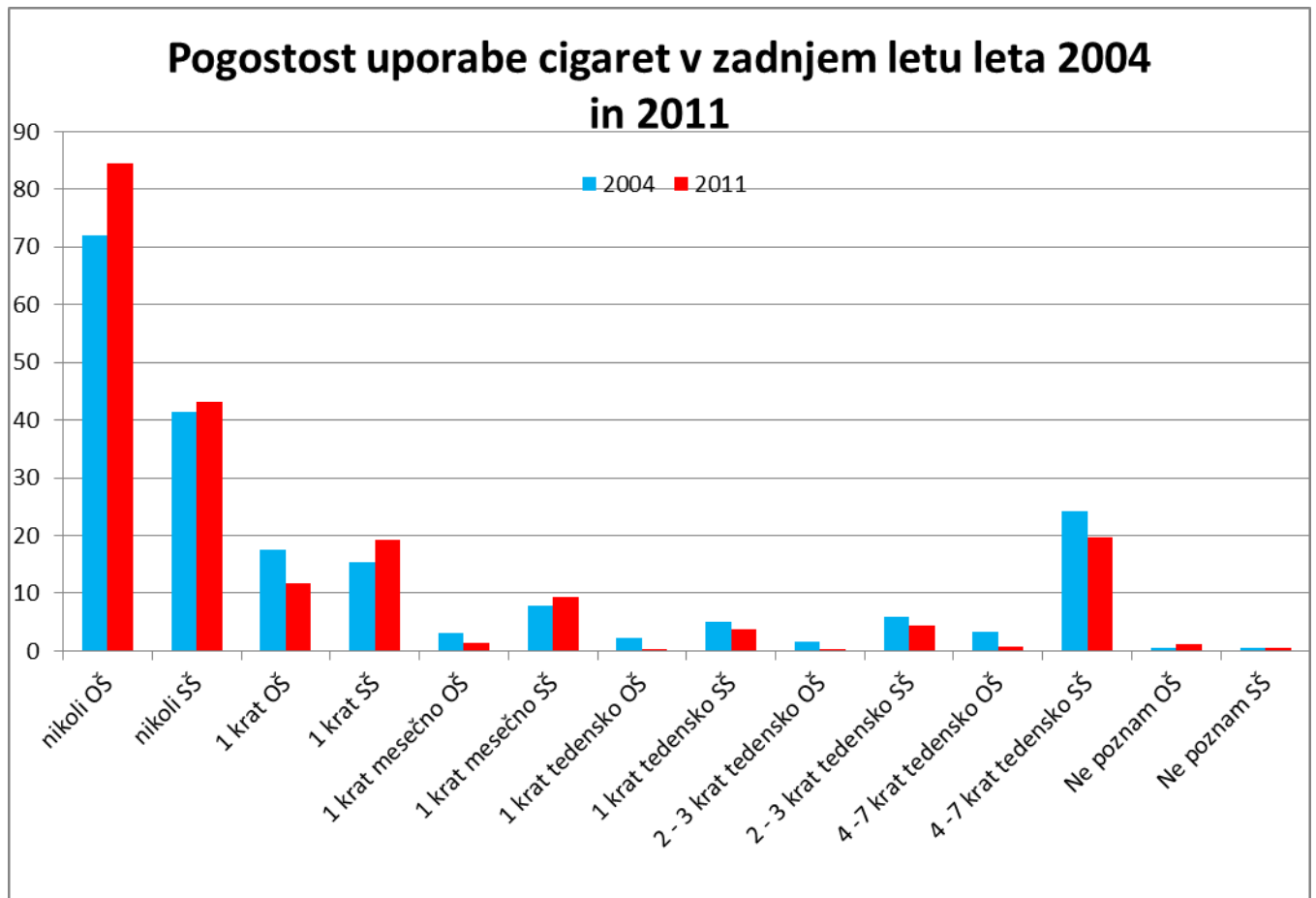
Anketa o uporabi drog med šolsko populacijo v Mestni občini Nova Gorica je zajemala vse osnovne in srednje šole v Mestni občini Nova Gorica, razen Osnovne šole Kozara, ki jo obiskujejo učenci s posebnimi potrebami. Te šole so: Osnovna šola Milojke Štrukelj Nova Gorica, Osnovna šola Frana Erjavca Nova Gorica, Osnovna šola Solkan, Osnovna šola Čepovan, Osnovna šola Šempas, Osnovna šola Dornberk in Osnovna šola Branik ter Srednja ekonomska in trgovska šola Nova Gorica, Gimnazija Nova Gorica in Tehniški šolski center Nova Gorica (Strojna, prometna in lesarska šola, Elektrotehniška in računalniška šola, Tehniška gimnazija in zdravstvena šola ter Biotehniška šola).

Poudariti je potrebno, da je bila anketa izvedena na **šolski populaciji** in ni zajela tistih mladostnikov, ki niso vključeni v redni šolski sistem. Anketiranih je bilo 3207 osnovnošolcev in srednješolcev. Od tega je bilo 1040 oziroma 32,4% osnovnošolcev, 2167 oziroma 67,6% anketirancev pa srednješolcev. Vzorec sestavlja 1799 mladostnikov moškega spola in 1408 mladostnic ženskega spola.

1.2 RAZISKAVA

V raziskavi so bili osnovnošolci in srednješolci vprašani o pogostosti uporabe različnih drog v zadnjem letu (12-ih mesecih) ter o starosti, ko so prvič poskusili naštetih droge. Pri pogostosti uporabe različnih drog so imeli na voljo naslednje odgovore: nikoli, enkrat, enkrat mesečno, enkrat tedensko, dva do trikrat tedensko, štiri do sedemkrat tedensko in ne poznam.

1.2.1 CIGARETE

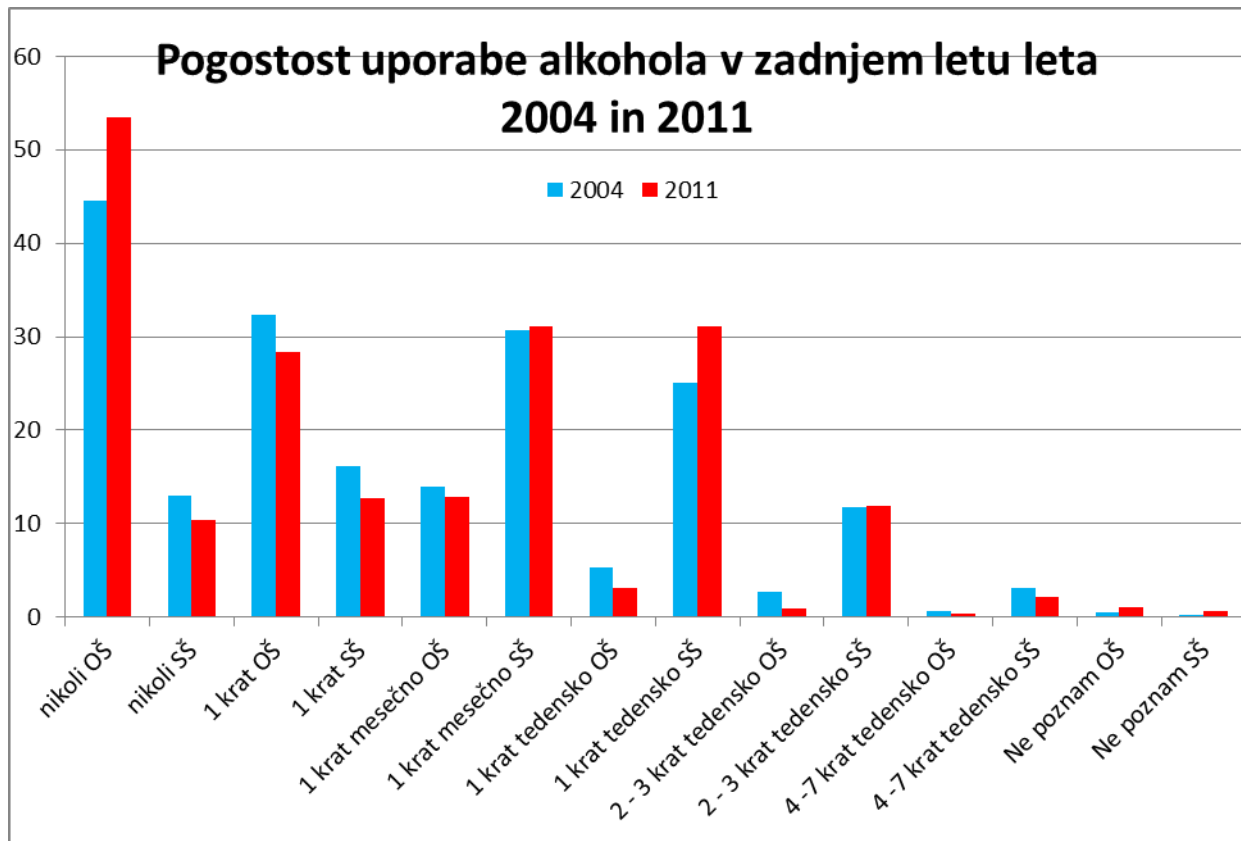

V primerjavi z letom 2004 se je uporaba cigaret med osnovnošolci zmanjšala, za 12,5 % pa se je povečal odstotek tistih, ki cigaret/tobaka v zadnjem letu niso uporabljali. Pri srednješolcih se je sicer povečal odstotek tistih, ki so cigarete uporabili enkrat ali enkrat mesečno, zmanjšal pa odstotek tistih, ki so jih uporabljali enkrat/večkrat tedensko ali pa vsakodnevno. Povečal se je odstotek srednješolcev, ki cigaret v zadnjem letu niso uporabili.

Friedl (2008) navaja, da tudi druge raziskave v Sloveniji kažejo na upad deleža kadilcev med mladostniki in sicer od leta 2003 naprej. Tudi Bajt (2007) pravi, da lahko prvič po letu 2003 govorimo o pomembnem upadu deleža kadilcev med mladostniki, kar naj bi bilo posledica številnih družbenih dejavnikov:

- uveljavitev Zakona o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov (kamor spada tudi prepoved prodaje tobačnih izdelkov mlajšim od 15 let in prepoved kajenja v vzgojno izobraževalnih ustanovah),
- upad števila kadilcev med odraslimi (kar se lahko odraža tudi pri upadu kadilcev med mladimi, saj so odrasli mladim pogosto za zgled),
- prisotnost javnega govora o veliki škodljivosti uporabe tobaka tako za kadilca samega kot tudi za ljudi okoli njega, zaradi česar postaja kajenje socialno nezaželeno vedenje,
- številne preventivne in promocijske dejavnosti v smislu spodbujanja nekajenja, vključene v šole.

1.2.2 ALKOHOL

Pri osnovnošolski populaciji se je uporaba alkohola leta 2011 v primerjavi z letom 2004 pri vseh kategorijah pogostosti uživanja zmanjšala, najbolj se je zmanjšala pri odgovoru 2-3 krat tedensko (za 1,8%). Za 8,8 % se je povečal odstotek tistih, ki alkohola v zadnjem letu niso uporabljali. Pri srednješolcih je glede na podatke raziskave uporaba alkohola v primerjavi z letom 2004 narasla – pri 1 krat mesečni uporabi za 0,4 %, pri uporabi 2-3 krat tedensko za 0,1 %, pri uporabi 1 krat tedensko pa za 6 %. Povečana uporaba alkohola pri srednješolcih ni presenetljiva, saj je uporaba alkohola družbeno sprejemljiva.

Valič in Markočič Tadič (2006) po podatkih ESPAD 2003 za goriško regijo navajata, da le 17 % anketiranih srednješolcev v zadnjem letu ni nikoli užilo alkohola. Zavod za zdravstveno varstvo Nova Gorica (b.d.) po podatkih ESPAD 2007 za goriško regijo navaja, da v zadnjem letu pred anketiranjem alkohola ni pilo le 15,4% mladih. Po podatkih ESPAD 2007 za Slovenijo alkohola v zadnjem letu pred anketo ni pilo 13,5 % anketirancev (15 in 16-letnih všolani dijaki), 1-2 krat jih je 17,2 %, 3-5 krat 15,2 %, 6-9 krat 14,7 %, več kot 40 krat pa 12,7 % (Stergar, Draksler, Besednjak Udrih Lazar, 2010). V primerjavi s podatki prejšnjih ESPAD regijskih raziskav se kaže, da se je povečal delež 15-letnikov, ki so v zadnjem letu pili alkoholne pijače (Zavod za zdravstveno varstvo Nova Gorica, b.d.).

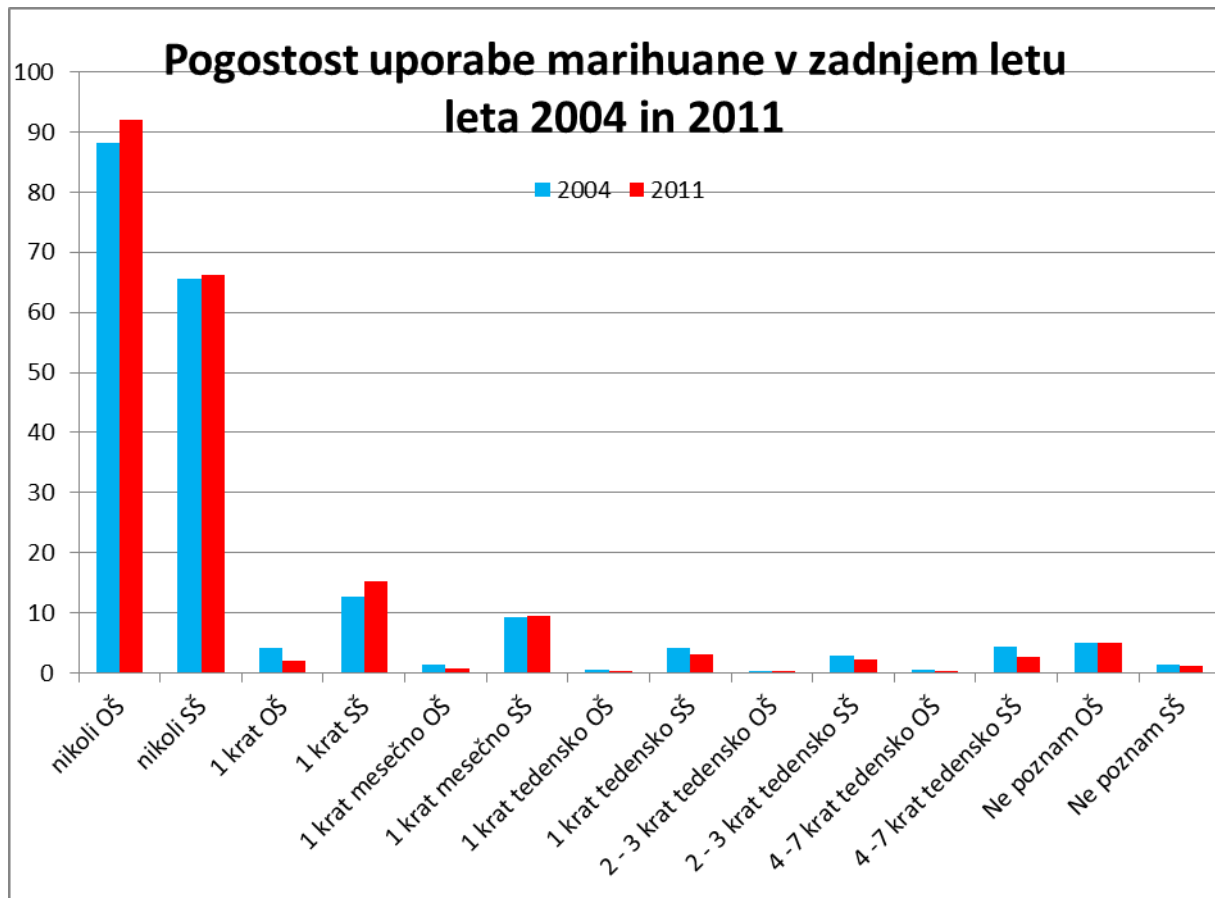
V naši raziskavi smo ugotovili, da 10,4 % srednješolcev ni v zadnjem letu uporabilo alkohola. Podatka ne smemo takoj interpretirati kot povečano uporabo alkohola med srednješolci, saj bi bil po vsej verjetnosti odstotek tistih, ki alkohola v zadnjem letu niso nikoli uporabili, višji med prvimi letniki, kot med ostalimi letniki. Zato je lahko povprečen odstotek za vse

srednješolce nekoliko nižji kot po podatkih ESPAD, ki zajema le 15. in 16-letnike (prvi letnik), ki manj pogosto uporabljajo alkohol, kot starejši dijaki.

V raziskavi ESPAD 2007 je bilo za goriško regijo ugotovljeno, da se je v primerjavi s podatki prejšnjih raziskav ESPAD, značilno povečal delež 15-letnikov, ki so v zadnjem letu pili alkoholne pijače (Hladnik, 2010), poleg tega pa smo tudi v naši raziskavi ugotovili povečano uporabo alkohola med srednješolci. Po podatkih Ministrstva za zdravje (b.d.) je alkohol najpogostejša in najbolj zlorabljana droga v našem družbeno-kulturnem okolju. Povečano uporabo alkohola lahko poleg dejstva, da je družbeno sprejemljiv, pripišemo tudi temu, da je alkohol lahko dostopen in ga mladoletniki zlahka kupijo (v trgovinah, gostinskih lokalih), kljub temu, da Zakon o omejevanju porabe alkohola prepoveduje prodajo alkohola osebam, mlajšim od 18 let.

Uporaba alkohola med mladostniki je odvisna tudi od njihovega odnosa do alkohola. Kakšen odnos imajo mladostniki do alkohola je v veliki meri odvisno od odnosa njihovih staršev do alkohola in pitja. V raziskavi, narejeni med slovenskimi osnovnošolci, je bilo ugotovljeno, da 12 in 13 letniki najpogosteje pridejo v stik z alkoholom doma in pri tem dobijo sporočilo, da je uživanje alkohola povsem primerno vedenje (Čebašek-Travnik, 2009). Boben in Skoro (2009) navajata, da imajo starši osnovnošolcev dokaj sprejemljiv in toleranten odnos do alkohola v povezavi s pitjem njihovih mladostnikov (skoraj petina udeležencev je odgovorila, da bi njihovi starši, če bi vedeli za njihovo pitje, to tudi dovoljevali). Zato bi bilo potrebno načrtovati in izvajati preventivne aktivnosti, ki bi bile namenjene staršem z namenom ozaveščanja, informiranja in svetovanja o škodljivih posledicah pitja alkohola pri mladostnikih ter tudi takšne preventivne aktivnosti, ki bi krepile pravi odnos staršev do alkohola, da bodo svojim otrokom dober zgled in izhodišče za izkustveno učenje in učenje po modelu (prav tam).

1.2.3 MARIHUANA

Pri osnovnošolski populaciji se je uporaba marihuane leta 2011 v primerjavi z letom 2004 pri vseh kategorijah pogostosti uživanja zmanjšala, za 3,7 % je več osnovnošolcev odgovorilo, da marihuane v zadnjem letu niso nikoli uporabili. Pri srednješolcih se je uporaba marihuane leta 2011 v primerjavi z letom 2004 zmanjšala pri uporabi 1 krat tedensko, 2-3 krat tedensko in 4-7 krat tedensko, povečala pa se je enkratna uporaba marihuane (za 2,6 %) ter 1 krat mesečna uporaba (za 0,1 %). Povečal se je odstotek tistih srednješolcev, ki marihuane v zadnjem letu niso nikoli uporabili.

Zavod za zdravstveno varstvo Nova Gorica (b.d.) po podatkih ESPAD 2007 za goriško regijo navaja, da je v zadnjem letu pred anketiranjem marihuano vsaj enkrat kadilo 15 % dijakov. Po istih podatkih v zadnjem letu pred anketiranjem marihuane ni nikoli uporabilo 85 % mladostnikov starih 15 in 16 let (Hladnik, 2010). V letu pred anketo je po podatkih ESPAD 2007 za celotno Slovenijo kanabis uporabljalo 17,6 % anketiranih mladostnikov – desetina ga je uporabila 1-2 krat, 3 % 3-5 krat, 5,6 % pa bolj pogosto, medtem ko 82,4 % anketirancev kanabisa ni uporabilo (Stergar, Draksler, Besednjak Udrih Lazar, 2010). Sande in Dekleva (2003) sta v svoji raziskavi ugotovila, da 66,1 % anketirancev tretjih letnikov ljubljanskih srednjih šol v zadnjem letu ni uporabilo marihuane ali hašiša, 33,9 % pa je marihuano ali hašiš poskusilo oziroma uporabljalo.

Bajt (2007) ugotavlja, da je v zadnjem letu pred raziskavo HBSC 2006 marihuano uporabljalo 12,7 % 15-letnikov, kar je v primerjavi s podatki HBSC 2002 statistično značilno manj uporabnikov marihuane v zadnjih 12 mesecih (za 12 % manj kot leta 2002). En do dva krat je marihuano uporabilo 5,6 % anketirancev, več kot 40 krat pa 1,3 % anketirancev (prav tam). Marihuane po teh podatkih ni uporabilo 87,3 % 15-letnikov.

V naši raziskavi je odstotek srednješolcev, ki marihuane niso uporabili 66,2 %. V primerjavi s podatki o uporabi marihuane med 15-letniki je bistveno nižji, je pa zelo podoben podatkom, ki sta jih v raziskavi ugotovila Sande in Dekleva (2003). Tudi tu lahko te razlike pripišemo temu, da je uporaba marihuane v prvem letniku srednje šole manjša, kot na primer v drugem ali tretjem letniku ter da je naša raziskava zajemala vse srednješolce, zgoraj omenjene raziskave pa zgolj srednješolce prvega letnika.

1.2.4 ALKOHOL IN MARIHUANA SKUPAJ

Uporaba alkohola in marihuane skupaj se je leta 2011 v primerjavi z letom 2004 zmanjšala tako pri osnovnošolcih, kot tudi pri srednješolcih. Povečal se je odstotek tistih, ki alkohola in marihuane skupaj niso nikoli uporabili, zmanjšal pa se je odstotek tistih, ki so alkohol in marihuano skupaj uporabili 1 krat tedensko, 2-3 krat tedensko in 4-7 krat tedensko.

Takšni rezultati so za osnovne šole pričakovani, glede na prejšnjo ugotovitev, da se je zmanjšala tako uporaba samega alkohola kot tudi marihuane (uporabljena vsak posebej in

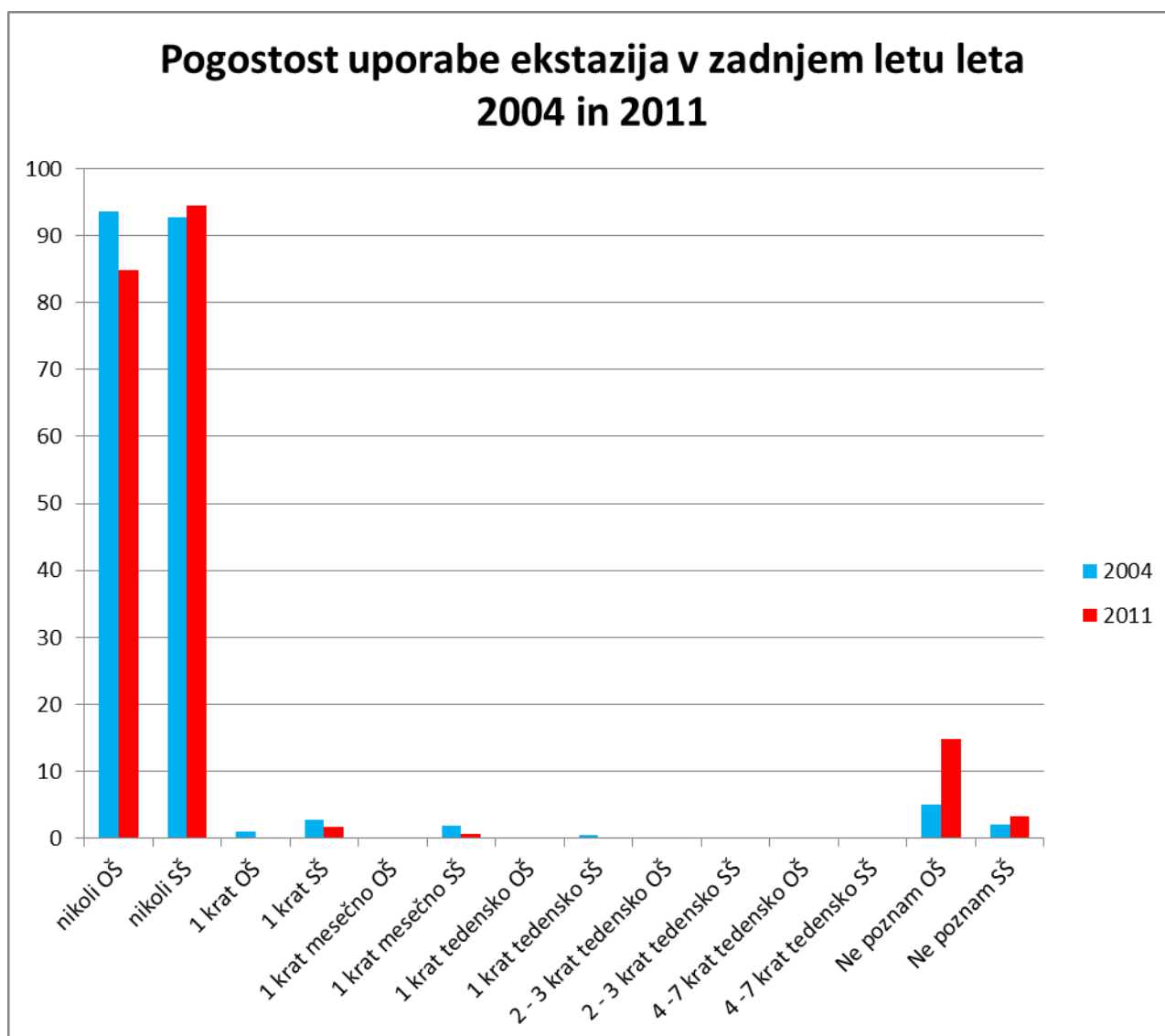
ne skupaj). Kljub temu, da se je sama uporaba alkohola pri srednješolcih povečala, pa se je uporaba marihuane zmanjšala, tako je tudi za srednje šole to pričakovan rezultat.

1.2.5 EKSTAZI, LSD IN DRUGI HALUCINOGENI, KOKAIN, AMFETAMINI, HEROIN

Uporaba naštetih drog se je med srednješolci leta 2011 v primerjavi z letom 2004 znižala. Uporaba amfetaminov leta 2011 je ostala enaka letu 2004 in se ni ne povečala ne zmanjšala. Vendar je potrebno poudariti, da gre pri naštetih drogah predvsem za enkratno uporabo ali uporabo enkrat mesečno, kar se šteje zgolj kot rekreativna uporaba drog, pri heroinu pa zgolj za enkratno uporabo. Le nekaj osnovnošolcev je navedlo, da so našteje droge uporabili enkrat (torej so jih zgolj poskusili) ali pa da jih uporabljajo enkrat mesečno.

Podatki so primerljivi s podatki raziskave ESPAD 2007 (Stergar, Draksler, Besednjak Udrih Lazar, 2010).

V letu pred anketo je po podatkih v raziskavi ESPAD 2007 ekstazi uporabilo 2,5 % anketirancev, medtem ko ekstazija nikoli ni uporabilo 97,5 % anketirancev (Stergar, Draksler, Besednjak Udrih Lazar, 2010). Glede na te podatke ekstazija ni uporabilo 97,5 % anketirancev, v naši raziskavi pa ekstazija ni nikoli uporabilo 97,6 %, kar je skoraj enako podatku raziskave ESPAD 2007. Z LSD-jem in drugimi halucinogeni se je po podatkih raziskave ESPAD 2007 v življenju srečalo 2,2 % anketiranih 15 in 16-letnih dijakov, v naši raziskavi pa smo ugotovili, da je izkušnjo z LSD-jem in drugimi halucinogeni imelo 1,4 % srednješolcev. Glede na podatke naše raziskave se je manj srednješolcev srečalo z LSD-jem in drugimi halucinogeni, ne glede na to, da so zgoraj omenjene raziskave spraševale o uporabi te droge v celem življenju, mi pa le v zadnjih 12-ih mesecih. Heroin je po podatkih raziskave ESPAD 2007 do sedaj v življenju uporabilo 1,6 % srednješolcev prvih letnikov, v naši raziskavi ga je v zadnjih 12-ih mesecih 1 krat uporabilo 0,4 % srednješolcev, 99,5 % srednješolcev pa ga ni uporabilo nikoli. Podatek glede pogostosti uporabe heroina ne bi bil bistveno višji, če bi spraševali po pogostosti uporabe v celem življenju. Kokain je po podatkih raziskave ESPAD 2007 do sedaj v življenju uporabilo 3,1 % srednješolcev prvih letnikov, v naši raziskavi ga je v zadnjih 12-ih mesecih 1 krat uporabilo 2,7 % srednješolcev, 97,3 % srednješolcev pa ga ni uporabilo nikoli. Po podatkih raziskave ESPAD 2007 je amfetamine do sedaj v življenju uporabilo 2,2 % srednješolcev prvih letnikov, v naši raziskavi jih je v zadnjih 12-ih mesecih 1 krat uporabilo 2,8 % srednješolcev, 97,2 % srednješolcev pa jih ni uporabilo nikoli.

1.2.6 GOBICE, POPPERS, HLAPILA IN LEPILA

Leta 2011 so bile v raziskavo zajete tudi naslednje droge (gobice, poppers, hlapila in lepila), ki leta 2004 niso bila v raziskavi, zato je primerjava podatkov nemogoča. Gobice, poppers uporabljajo predvsem srednješolci, pri čemer gre zgolj za enkratno uporabo ali pa enkrat mesečno uporabo. Hlapila in lepila uporabljajo tako osnovnošolci kot srednješolci le enkrat ali enkrat mesečno.

1.2.7 POVPREČNA STAROST OB PRVI UPORABI DROG

Vrsta droge	Povprečna starost
Cigarete, tobak	13,7
Alkohol	12,7
Alkohol in tablete skupaj	15,2
Marihuana	15,2

Alkohol in marihuana skupaj	15,5
Ekstazi	16,2
LSD in drugi halucinogeni	15,9
Heroin	14,5
Kokain	16,2
Anabolični steroidi	15,0
Amfetamini	16,3
Gobice	15,5
Poppers	15,7
Hlapila in lepila	11,1

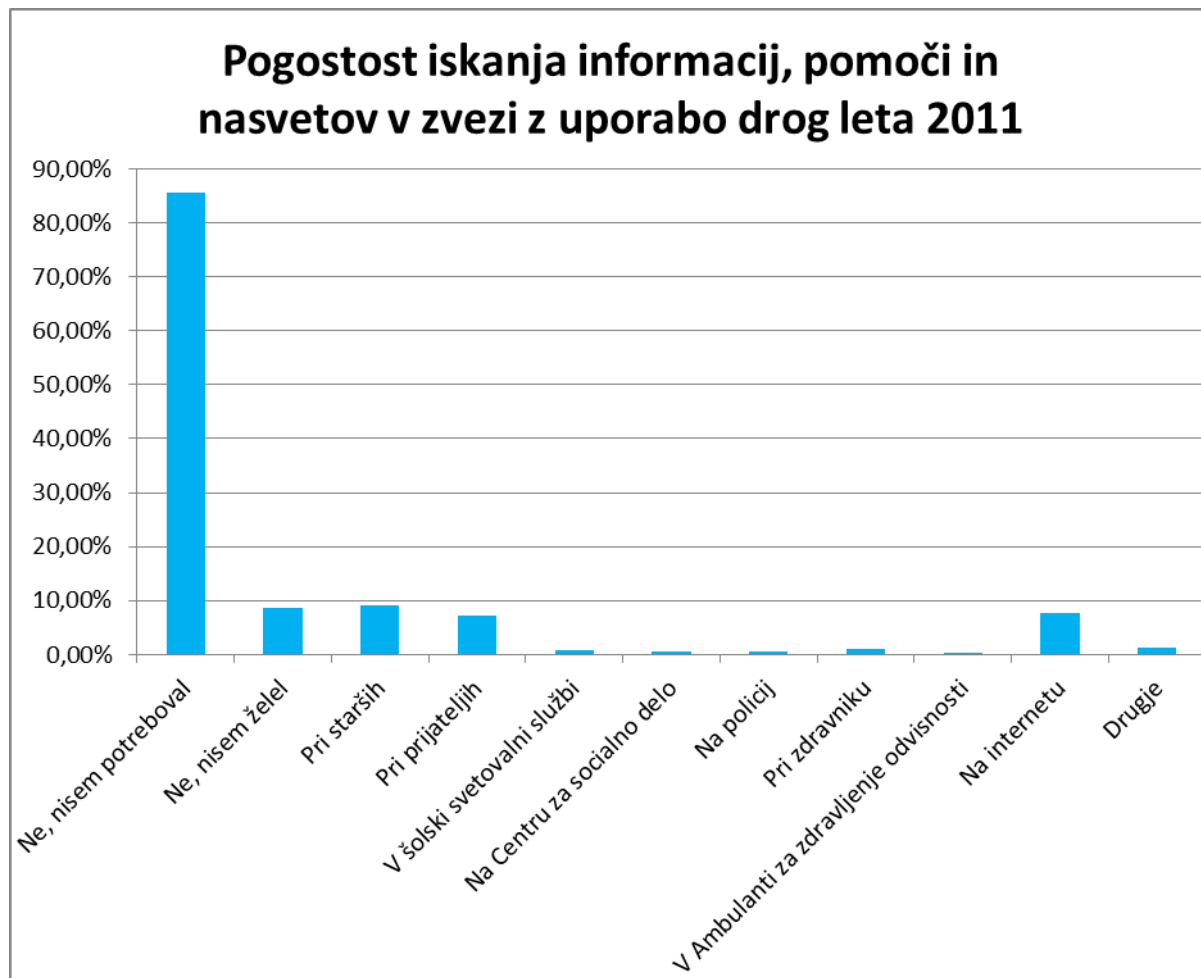
V tabeli je prikazana povprečna starost mladostnikov ob prvi uporabi drog. V javnosti velja prepričanje, da se povprečna starost ob prvi uporabi vedno bolj znižuje in da po drogah posegajo vedno mlajši mladostniki. Vendar se povprečna starost mladostnikov ob prvi uporabi drog ne niža, ampak ostaja stabilna - takšna, kot jo tudi drugi avtorji raziskav v zadnjem desetletju ugotavljajo med slovenskimi osnovnošolci in srednješolci.

Povprečna starost ob pri uporabi alkohola in cigaret se giblje med 11 in 13 let. Pri teh podatkih je potrebno upoštevati, da anketiranci predvsem na vprašanje kdaj so prvič poskusili alkohol in cigarete, odgovarjajo zelo različno. Nekateri razumejo vprašanje dobesedno in napišejo starost, ko so prvič poskusili alkohol (na primer požirek vina ali pitje pene od piva pri starših, pri enem letu starosti) ali dali cigaret v usta. Drugi pa razumejo vprašanje na način, kdaj so si sami prvič kupili alkoholno pijačo/cigarete ali jih prvič poskusili v družbi vrstnikov. Pri računanju podatkov o povprečni starosti ob prvi uporabi naštetih drog so bili v tej raziskavi izvzeti odgovori tistih mladostnikov, ki so se nam zdeli premladi. V nekaterih raziskavah lahko upoštevajo vse podatke in tako pride končna povprečna starost nižja, kot je v resnici in zato prihaja do zavajanja javnosti. V starosti 11 let naj bi bil tudi največji delež prvega stika s hlapili in različnimi tabletami (Valič in Markočič Tadič, 2006). Povprečna starost prve uporabe hlapil in lepil je bila tudi v tej raziskavi enaka raziskavi ESPAD 2003, to je 11 let. Povprečna starost ob prvi uporabi vseh ostalih naštetih drog (razen cigaret, alkohola ter hlapil in lepil) se giblje med 14 in 16 letom starosti, ki je pa tudi po razvojni psihologiji tisto obdobje, ko je za mladostnike značilno eksperimentiranje in poskušanje novih stvari. Po podatkih raziskave ESPAD 2007 se mladi z marihuano srečajo pri 15. letih in malo kasneje z ostalimi drogami (Zavod za zdravstveno varstvo Nova Gorica,

b.d.). Tudi v naši raziskavi je povprečna starost ob prvi uporabi marihuane 15,2 leta, kar je bolj primerljivo s podatki ESPAD 2007.

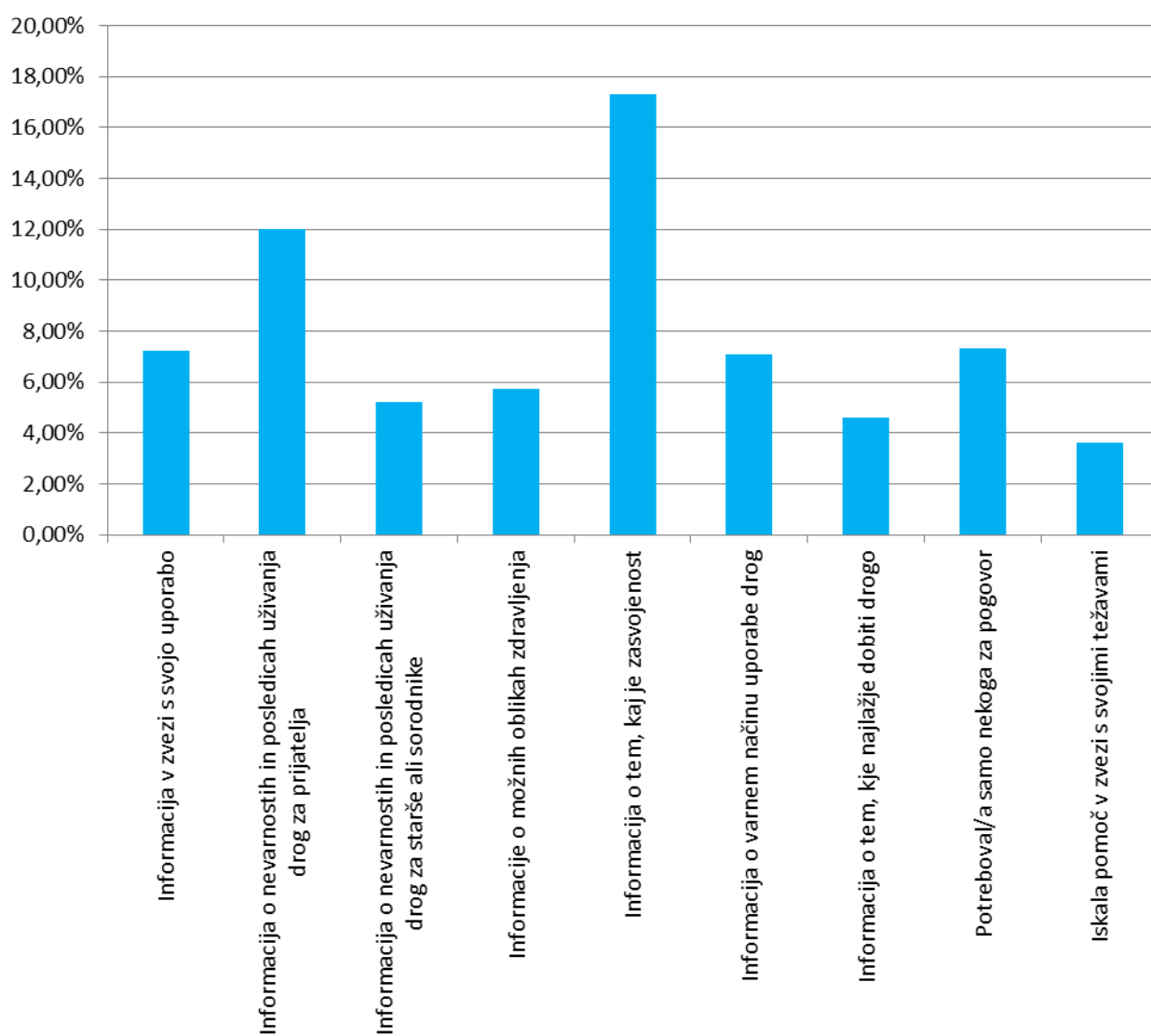
1.2.8 Pogostost iskanja informacij, pomoči in nasvetov v zvezi z uporabo drog

Mladostnike smo v raziskavi spraševali tudi ali iščejo informacije, pomoč ali nasvete v zvezi z uporabo drog in kje jih iščejo. Vprašanje je bilo zastavljeno nekoliko drugače, kot je bilo v vprašalniku iz leta 2004. Leta 2004 smo anketirance spraševali, če so kdaj iskali oziroma so si želeli poiskati pomoč v zvezi z drogo, medtem ko smo jih v raziskavi leta 2011 spraševali, če so kdaj iskali pomoč, informacije ali nasvete v zvezi z uživanjem drog.

Na vprašanje, ali so kdaj iskali informacije, pomoč ali nasvete v zvezi z uživanjem drog je 85,7 % anketirancev odgovorilo, da niso potrebovali informacij, pomoči ali nasvetov, 8,6 % pa si tega ni želelo. Informacije, pomoč ali nasvete v zvezi z uživanjem drog je pri starših iskalo 9 % anketirancev, pri prijateljih 7,2 % anketirancev, v šolski svetovalni službi 0,7 % anketirancev, na centru za socialno delo 0,5 %, na policiji 0,5 %, pri zdravniku 1 % anketirancev, v Ambulanti za bolezn odvisnosti 0,4 %, na internetu 7,7 % anketirancev in druge (knjige, predavanja v šoli, bratje, sestre, sestrične, bratrance) 1,3 % anketirancev.

Vrsta iskanih informacij, pomoči in nasvetov v zvezi z uporabo drog leta 2011

Informacije v zvezi s svojo uporabo drog je iskalo 7,2 % anketiranih, 3,6 % jih je iskalo pomoč v zvezi s svojimi težavami. Informacije za svojega prijatelja je iskalo 12 % anketiranih, informacije za starše ali/in sorodnike je iskalo 5,2 %. Informacije o možnih oblikah zdravljenja je iskalo 5,7 % anketirancev, informacije o tem, kaj je zasvojenost pa 17,3 % anketirancev. Informacijo o varnem načinu uporabe drog je iskalo 7,1 %, o tem, kje je najlažje dobiti drogo pa 4,6 % anketirancev. Samo nekoga za pogovor je potrebovalo 7,3 % anketiranih.

Po podatkih vidimo, da velika večina mladih odgovarja, da informacij, pomoči ali nasvetov v zvezi z uporabo drog niso potrebovali ali pa jih niso želeli. Možen vzrok za tak rezultat je ta, da so se mladostniki tega vprašanja nekoliko ustrašili, saj jim lahko pomeni iskanje pomoči v zvezi z uživanjem drog nekaj negativnega in slabega ter se bojijo, da jih v primeru, da obkrožijo pritrilen odgovor, to prikaže kot uživalce drog. Ker sta bila prvotno ponujena odgovora »NE, nisem potreboval/a« ter »NE, nisem želel/a informacij, pomoči ali nasvetov«

in so šele nato sledili drugi možni odgovori, bi lahko tudi to vplivalo na rezultat. Anketiranci so lahko najprej odgovorili, da informacij, pomoči ali nasvetov v zvezi z uživanjem drog niso potrebovali, ker so odgovarjali zase in se je njihov odgovor (NE, nisem potreboval) nanašal na njihovo uporabo/neuporabo drog ter strah, da bi, če bi odgovorili pritrdilno, to kazalo na njihovo uporabo drog. Verjetno bi drugače odgovarjali, če jih ne bi spraševali, če so kdaj iskali pomoč v zvezi z uživanjem drog.

Ostali mladostniki predvsem iščejo informacije v zvezi z uporabo drog, te informacije pa dobijo predvsem pri starših in prijateljih ali pa jih poiščejo na internetu. Sande (2007) pravi, da je internet poleg knjig in revij pomemben vir, iz katerega mladi črpajo informacije o drogah ter jim tudi zaupajo ter bi bilo zato potrebno izkoristiti njegov potencial pri preventivi - za podajanje preventivnih informacij, svetovanje ter ustanovitev virtualnih skupnosti in virtualnega prostovoljstva.

LITERATURA

- Bajt, M. (2007). Tvegana vedenja: uporaba tobaka, alkohola in marihuane. V H. Jeriček, D. Lavtar in T. Pokrajac (ur.), *Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju: HBSC Slovenija 2006* (str. 121-150). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Boben, D. in Skoro, N. (2009). Zaključek. V N. Skoro (ur.), *Odraščanje z ali brez alkohola? rezultati raziskave med slovenskimi osnovnošolci* (str. 54-55). Ljubljana: Društvo Žarek upanja.
- Čebašek-Travnik, Z. (2009). Predgovor: Varujmo naše otroke in mladostnike pred škodljivimi učinki alkohola. V N. Skoro (ur.), *Odraščanje z ali brez alkohola? rezultati raziskave med slovenskimi osnovnošolci* (str. 9-11). Ljubljana: Društvo Žarek upanja.
- Friedl, A. (2008). Rezultati ankete o rabi alkohola in drugih drog v ormoških osnovnih šolah ter osnovnih šolah Sveti Tomaž in Središče ob Dravi ter na Gimnaziji Ormož za leto 2008. V A. Friedl, S. Ivanuša, M. Škvorc, B. Antolič in M. Botolin Vaupotič (ur.), *Lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti na območju občin Ormož, Središče ob Dravi in Sveti Tomaž: 10 let* (str. 40-76). Ormož: Medobčinska lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti na območju občin Ormož, Središče ob Dravi in Sveti Tomaž.

- Hladnik, M. (ur.). (2010). *Regijsko poročilo 2008 – goriška zdravstvena regija*. Nova Gorica: Zavod za zdravstveno varstvo Nova Gorica, Enota za socialno medicino in promocijo zdravja. Pridobljeno 22. 11. 2011, s
- http://www.zzv-go.si/fileadmin/pdfdoc2010/33_RegijskoPorocilo2008.pdf
- Ministrstvo za zdravje Republike Slovenije. (b.d.). Pridobljeno 14. 11. 2011, s http://www.mz.gov.si/si/delovna_podrocja/javno_zdravje/sektor_za_krepitev_zdravja_in_zdrav_zivljenjski_slog/
- Sande, M. in Dekleva, B. (2003). Uporaba drog med dijaki zaključnih letnikov ljubljanskih srednjih šol. V B. Dekleva in M. Sande (ur.), *Tri leta kasneje: uporaba drog med dijaki ob koncu srednje šole* (str. 8-126). Ljubljana: DrogArt
- Sande, M. (2007). Evalvacija preventivnega delovanja na področju sintetičnih drog v Sloveniji. V M. Sande (ur.), *Na spidu. 2, Stanje na področju sintetičnih drog in kokaina v Sloveniji* (str. 95-99). Ljubljana: Združenje DrogArt.
- Stergar, E., Draksler, K., Besednjak, K. in Udrih Lazar, T. (2010). *Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino, Slovenija 2007*. Ljubljana: Klinični center, Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa.
- Valič, S. in Markočič Tadič, I. (2006). Alkohol in ostale droge med goriškimi srednješolci – ESPAD 2003. V T. Pipan, S. Valič in S. Tišma (ur.), *Lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti v mestni občini Nova Gorica: predstavitev raziskav o razširjenosti uporabe drog in izvajalcev primarne preventive v mestni občini Nova Gorica* (str. 13-25). Nova Gorica: Mestna občina Nova Gorica.
- Zavod za zdravstveno varstvo Nova Gorica. (b.d.). Pridobljeno 1. 4. 2011, s http://www.zzv-go.si/fileadmin/pdfdoc2009/61_prispevek.pdf